

Taryhda ýakylýp-ýok edilen kitaphanalar

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Taryhda ýakylýp-ýok edilen kitaphanalar TARYHDA ÝAKYLYP-ÝOK EDILEN KITAPHANALAR

1. B.e.öň 330-njy ýylda Persepol kitaphanasynyň ýakylmagy. (Makedon imperatory Aleksandr Makedonskini hemmeler ylma üns beren hökümdar hökmünde tanaýar. Emma ol Pers imperiýasynyň paýtagty Persepolda merkezi kitaphananyň külüni göge sowrupdyr.
2. B.e.öň 212-nji ýylda Hytaýyň mifiki baş hökümdaryndan biri Sin Şihuandi Hytaýa degişli ähli kitaplarynyň ýakylmagyny buýrupdyr. Emma käbir golýazmalary daglaryň gowaklarynda gizläp ýetişipdirler. Wang Tao-Şih atly bir tao ruhanysy 100 ýyldan soň käbir gowaklarda birnäçe kitaplaryň üstünden barypdyr.
3. B.e.öň 75-nji ýylda «Apollon» sektasynyň ruhanylary tarapyndan Sibill ýazgylarynyň ýok edilmegi. Rimde reaksiýoner «Apollon» sektasynyň ruhanylarynyň ýakan ody Sibill ýazgylarynyň külüni asmana sowrupdyr.
4. Dünýäniň iň uly kitaphanalaryndan biridigi aýdylýan Aleksandriýa kitaphanasynyň ýykylyşy tapgyrma-tapgyr bolup geçipdir. Kitaphana birnäçe ýyllaryň dowamynda her dürli howp-hatarlara duçar bolupdyr. Kitaphananyň birinji gezek b.e.öň

48-nji ýylda çykan graždanlyk urşunda ýanandygy rowaýat edilýär. Emma şol ýangyndan soňam kitaphananyň ulanylandygy hakda çeşmeler bar.

Kitaphana iň uly zarbany uran fanatik ruhanylar 490-njy ýylda Aleksandriýa kitaphanasyny ikinji gezek ýakypdyrlar.

5. 738-nji ýylda Wizantiýanyň kitaphanalarynyň ýakylmagy. Isoryalı Leon wizantiýa kitaphanalarynda 300 müň kitaby oda berdiripdir.

6. 789-njy ýylda Torur, Nant, Toledo kitaphanalarynyň ýakylmagy.

7. IX asyryň başlarynda apbasylar tarapyndan Bagdatda gurulan Beýtul-Hikmet («Ylymlar öýi», «Ylym-bilim ojagy») zamanasynyň az sanly iň möhüm ylym-bilim we medeniýet merkezleriniň biri bolupdyr. Dünýäniň çar künjünden akyldarlaryň üýşen merkezinde grek, pars, latyn, hindi dillerindäki eserler arap diline terjime edilip, şol dillerde ýazylan eserler çuňňur öwrenilipdir. Yslam düşünjesiniň we ylym-biliminiň altyn eýýamynyň başyny çeken merkez mongol basybalyjylary tarapyndan ýer bilen bilen ýegsan eýleýär. Öwezini dolup bolmajak bu uly ýitgi yslam medeniýetini tümlüğe gapgaran iň esasy faktorlardan biridir.

8. XIII asyrda Çingiz hanyň basyp alan Ürgenç, Merw ýaly türkmen şäherlerinde, mongol basybalyjylarynyň aýak astyna düşen başga-da birnäçe şäherde kitaphanalar oda berlipdir. Soňra onuň ýerine geçen Hulagu han Alamut galasynyň kitaphanasyny, ondan soň Bagdatda ýüz müňlerçe golýazma kitaplary ýakdyrypdyr.

9. XII asyryň ahyrynda Stambuly basyp alan ýewropaly haçparazlar Konstantinopoly talanlarynda, kitaphanalary-da oda beripdirler.

10. Hindistanyň demirgazyk-günbataryndaky Balanda buddist mekdebi djñe bir buddizm dininiň taglymatlaryny öwretmek bilen çäklenmän, ylmyň dürli ugurlary boýunça meşgullanýan

akyldarlara-da gapysyny giňden açypdyr. 1193-nji ýylda asly türk(men) Bagtyýar Halaçly tarapyndan hüjüme uçran merkez sözüň doly manasynda wagşyýalygy başdan geçiripdir. Akyldarlar diriligine oda atylypdyr, golýazma eserleriň tüssesinden emele gelen gara duman birnäçe aýlap jülgäniň üstünden aýrylman durupdyr. Bu çozuşdan soň Hindistan simýa, anatomiýa, matematika, astronomiýa ýaly ylymlardaky ähli çeşmelerini we akyldarlaryny ýitirip, tümlük eýýamyna girýär. Hindistanyň buddist medeniýeti doly ýiteňkirleýär.

11. XIV asyrda Orta asyr Ýewropasynda sholastiki düşünjäniň gysajyndaky katolik buthanasy öz garaýşyna, buthananyň dogmatiki maglumatlaryna gabat gelmeýän münlerçe kitaby we bu kitaplary ýazanlaryň aýatda dirilerini ele salyp, kitaplary bilen bile ýakyp ýok edipdir.

12. XV asyrda baý Orta Amerika medeniýetiniň iň möhüm maýýa we ink golýazmalaryny özünde saklaýan Ýukatan 1562-njj ýylda Amerikanyň açylmagyndan soň gözüne gan öýen ispan kolonizatorlary tarapyndan basylyp alynýar. Ispan basybalyjylarynhň fanatik ruhanysy ýepiskop Diego de Landa şeýtan ýalan-ýaşryk habarlarynyň ýazylandygyny aýdyp negözel golýazmalary oda berdirýär. Şeýlelikde münlerçe ýyllyk Orta Amerika siwilizasiýasyndan biziň günlerimize çenli onçakly zat galmandyr.

13. XV asyrda ispan inkwizisiýasynyň ýakan Arap Andalus kitaphanasysynda deňi-taýy tapylmajak negözel eserleriň ýoguna ýanylypdyr.

14. 1831-nji ýylda işläp başlan ABŞ-nyň Alabama ştatynyň uniwersiteti gysga wagtda ýurduň iň esasy ylym-bilim merkezine öwrülýär. Graždanlyk urşy başlanda uniwersitetiň kitaphanasy ýurduň iň baý kitap kolleksiyasy eken. Emma gynansak-da, kitaphana graždanlyk urşunda ot alýar. Ýangyndan halas edilen ýeke-täk kitap 1853-nji ýylda iňlis diline terjime edilen Gurhandyr.

15. Birinji jahan urşunyň yzysüre Berlinde açylan Jynsy barlaglar instituty dünýä boýunça birinji belgili ylym ojagyna öwrülýär. Hususanam LGBT-ler boýunça geçirýän barlaglary bilen ünsi çeken institut 1933-nji ýylda nasistleriň häkimiýet başyna gelmegi bilen hüjüme uçraýar. Akademikler tussag astyna alynyp, institutyň jaýy we arhiwler otlanýar.

16. 1930-njy ýyllarda Şri-Lankada gurlan Jafna halk kitaphanasy az wagtyň içinde Aziýa yklymynyň iň uly bilim merkezine öwrülipdir. Palma ýapraklaryna ýazylan müňlerçe antik ýazgyny saklaýan kitaphana ýurda segseninji ýyllarda zarba uran tolgunşyklardan we çaknyşyklardan nesibini alýar. Köp sanly gymmatly eserler ýok bolýar.

17. 2011-nji ýylda häzirkizaman Müsüriň iň esasy arhiwlerinden Müsür institutynda (beýleki ady «Bilim ybadathanasy») «Arap bahary» wagtynda ýüze çykan tolgunşyklaryň birinde zyňylan därili çüýşeden ot alyp ýanýar. Iň gadymysy XV asyra degişli eserleriň az sanly bölegi halas edilip ýetişilýär.

Adnan GÜLLI. Taryhy makalalar